

Karonülő

A szovjetek, ahogy elérték a kiskun Akasztót, máris továbbvonultak. A front északon és délen kijutott a Dunáig, de a megszállók egy zászlóalja a településen maradt. A politruk¹ meg a tiszték az előjáróságon és egy-egy paraszt portán, az altiszték és a bakák az alvégen üres épületekbe szállásoltattak, gulyáságyúikat is ott működtették. Igazából nem sok vizet zavartak. A falusiak darab ideig tartottak tőlük, mígnem jelenlétüket megszokták, s azt is, hogy esténként bús nótákat énekelnek. Nem indulókat, hanem orosz népdalokat, a gordonkázó basszustól a fől szárnyaló tenorig. A parasztok, az iparosok, a pap, a körorvos, a jegyző, a tanító, a község fodrásza, a posta pénztárosa meg a csősz idegenkedve hallgatták, végül megszokták. Már-már gyönyörködtek benne. Csöndes estéken a hangok foszlányokban a csengődi vasútállomásig lebegtek, vagy a szél sodorta odáig, majd lassacskán abbamaradtak.

- Szegény ruszikknak is köll valami mulatság – morogta egy hazafelé szekerező kocsis. – Nem a' – vágta rá a felesége, terebélyes, fejkendő asszony. – A honvágó kínozza őket.

A gazda bosszúsan homlokába summantotta a kalapját. – Szíp, szíp, szó se rúla, de eltakarodhatnának inset. Akit nem hínak, ne is maraggyon.

- Ejszen Akasztó. Sárba ragad a tengely.

- Így megyen a Homokháton. Csupa szikes rét. Minálunk szőlőn, krumplin, hagymán, káposztán meg a barmon kívül nem él meg semmi. Bezzeg a Csesznekgy grófok... Gyöngécskén, de nékiek terem a határ.

Ebben maradtak.

Errefelé nem sokat beszélnek. Az élet verejtékesen kemény, bár az Alföld széles láthatára, az akácligetek, a virágos mezők, az égbolt végtelensége meg a jószág messze néző fajtát nevel, mely a viszontagságokat s az örökös újakezdést ezer esztendeje szokja. A szőlő se máról holnapra terem – ha el nem csapja

WODIANER-NEMESSURI ZOLTÁN (1948) író, forgatókönyvíró, kommunikációs szakértő. Legutóbbi regénye: *Alkony, 1580–1605* (Hitel Könyvműhely, 2019).

1 politikai biztos

a jégverés – a bor komótosan érlelődik, a marha soká hízik, csak az adó nem vár. Parasztok, iparosok, mezítlábas zsellérek, szappanfőző asszonyok egykedvűen teszik a dolgukat, ha nem lagzi, keresztelő, aratóünnep, disznóölés, vásár, a gyerekek beiskolázása, piacolás, a termény Csengődre fuvarozása, olykor a malom, a kocsmá és a pincszer hoz némi változatosságot. Nem tudni, a mise szül áhítatot, vagy a megszokás? A templomba illik elmenni, kinek szívből, kinek színből, de a nép vallásos. Kell a sokat tűrőknek, mert az evilági boldogulás távolibb, mint derült égen a csillagok. A hold közelebb van – a kutyák azért ugatják –, de holdkóros ábrándozó errefelé aligha terem. Könyvet nemigen, kalendáriumot annál többen olvasgatnak, a várható időjárás végett meg hogy a betűket el ne feledjék. Ceruza- és gyertyacsonk, kormos petróleumlámpa akad mindenütt, csakhogy a nép családostul korán kel, korán fekszik.

A szekérzörgésbe, nyihogásba, a barom bőgésébe meg a nyugovóra térő madarak pittyegésébe üvöltő parancs hasított. A határban gyakorlatozó szovjet alakulat léptei ütemesen dobbantak, mint a kaszárnyaudvaron, jöllehet a dúló homokja nagyrészt elnyelte. Netán számukra a háború véget ért, bár a hírek elhúzódó harcokról, ellentámadásról, a németek csodafegyveréről meg a Hunyadi páncélgránátosok kitartásáról szólnak. A falusiak szót se hisznek belőle. Túl sok akasztói veszett oda harctéren vagy tért haza megcsonkítva, munkára alkalmatlanul. Élénken él az első világháború emléke, a temérdek halott és sebesült, az ország szétszabdálása és a 19-es vörös terror.

A kocsis asszonyára pillantott: – Ládd-é, Böske, a baj csóstül gyön, de inkább kárba, mint pocsekba. Ezek a ruszvik... Lennének otthun, oszt’ a dógukat végeznék.

– Beszél kend összevissza. Nékiek ez a dóguk. Mink meg iszkiri haza, mer’ ránk esteledik. Ez a szegíny gebe alig várja.

Zötyögtek tovább. Az ugart poros földút váltotta föl, csenevész nyárfákkal, akáccokkal és elvadult bokrokkal, végül betértek egy közbe, az asszony nehézesen lehuppant, kitérte a léckaput, a férfi bekormányozta a lovat, és nekiállt kifogni. A kerítésen túl négy-ötéves forma, nagyszemű kisiú nézelődött.

– Bencus tee! Micsinálsz?

A gyerek szóttan megfordult, és befutott a házba.

– Néma-e? – morogta a férfi.

– Haggya! – vágta rá az asszony. – Apja elment, oszt’ anyjával meg az öregszülékkal maguk vannak. Az a csavargó Laci bajnak csinálta a fiát. Hat ujjal született, mint a táltosok. A nagyannya meg ízibe’ levágta. A pap ippeg nem vót a parókián, oszt’ a kisedet siettükben ecettel keresztelték.

Több szó nem esett.

A szomszédban az udvarra sírült egy szovjet katona, és nekiállt gyújtóst hasogatni. Zömök, nevetős arcú, szalmaszín hajú legény, húszévesnél nem több, de nyomorúságos kölyökkora meg a háború a homlokára mély barázdákat véssett. Úgy forgatja a kisbaltát, illesztgeti és vágja a rönköt, mint aki soha mást se

csinált. Parasztgyereknek látszik. Felettesével, egy őrnaggyal ide szállásolták, de a tiszt szolgálaton kívül a pítvarba se lép ki. Issza a háziak borát, vodkát az ellátmányból, szívja a mahorkát, napszállta után borongósan mered maga elé, néha félrészegen magába' motyog. Iván nevű tisztiszolgájával is alig áll szóba. Tán ilyen a természete, vagy valami súlyos titkot hordoz.

Bence megvárta, míg a tyúkok elcsönvedesednek, s a szomszédok nyugovóra térnek, akkor kilépett és a legény mellé somfordált. Szerette elnézegetni, ahogy csapkodja a hasábot, a gyújtóst halomba gyűjti és a konyhába cipeli. Iván rámosolygott, párat a kezébe nyomott – legyen, ha a fiúcskának segíthetnékje van –, azzal a munkát jó egyetértésben bevégezték. A gyerek anyja meg a nagyanyó a tűzhely körül sürgölődtek, nagyapó az ablak mellett a deszkán dohányt aprított. A fortyogó húsos káposztaleves, a kendőbe takart kenyér, a csípős kapadohány illata meg az asszonyok friss szappanszaga a vacsorát és a közelgő éjszakát úgy beterítették, mint az eget a csillagok. A savanykás lét Iván scsínek hívja. Ő meg az őrnagy nem győznek betelni vele, de a tiszt megvárja, míg a többiek töltekeznek, csakis utána, egyedül lát hozzá.

– Rosszabb is lehetne – suttogta nagyanyó. Lánya nem felelt. Fogta a gyermeket, és kivitte a kútra megmosdatni, hogy ne szurtosan üljön asztalhoz. A fiúcska nem ellenkezett. Jó természetű gyerek lévén szófogadóan futott az anyja oldalán. Érdemes túlesni rajta, utána jöhet a vacsora. Nagyanyó az ő kedvéért a torzsát falatokra vagdalta – úgy könnyebb enni –, meg a kenyeret, lehántva a héját. Bence a gondoskodást észre se vette, de Iván akaratlan megkönnyezte. Egy idő után nagy nehezen kiderült, árván cseperedett föl. Kézről kézre adták, majd lelencházba került, egyéves hadapródiskolába vitték, végül tizenhét évesen behívták a hadseregbe, onnan egyenest a frontra. Kezdetől fogva az őrnagy csicskásaként szolgált. Parancsnokát a rosszakarát ugyan megviselte, de Iván derűje a tiszt szótlan komorságán átragyogott, jószándéka és segítőkészsége a házban szinte rokonná tették. Suhanc létére mégiscsak férfinak számít az apa nélküli családban. Nagyapó a nehéz munkát rég nem bírja, fájós dereka miatt a kiskertben ásni, a szőlőben kapálni, a fürtöket taposni, fát vágni nem tud. Mindent az asszonyok csinálnak. Kitartásuk még a szívós kiskunságiak közt is közmondásos, amibe némi sajnálat is csöppenne, ha az embereket a maguk baja túllontúl nem foglalkoztatná.

Mária egyszer akaratlan elszólta magát. Egy pletykás vénasszony addig faggatta, mit tervez a fiával, míg csak kibökte: Bencust, amilyen jóeszű, az elemi iskola után a kalocsai érseki főgimnáziumba íratná. A vétség fejcsóválva távozott, persze nem volt rest Mária nagyzolását faluszerte terjeszteni. Egyedül a katolikus pap helyeselte, mondván: van gyerek, kiben a tehetség korán megmutatkozik. Ha így van, ne száradjon el. Inkább az atyák öntözgessék, hátha egy nap Isten szolgálatába áll. Elvégre apja is pap akart lenni, mígnem az élet és a kalandvágy más utakra vitték.

A család Ivánnak is helyet szorított. A nagyanyó keresztet karcolt a kenyérre, megszegte, kiosztotta, majd a levest szótlan szürcsölték, jó étvággyal, szapo-

rán, hogy ki ne hűljön. Mária Bencus adagját megfújkalta, mígnem a gyerek is nekilátott. Már-már áhítattal ettek, mert az étel szentség, hisz nap mint nap megdolgoznak érte. A hússal-kenyérrel takarékoskodnak, elvégre ki tudja, mit hoz az esztendő: aszályt, jégverést, belvizet, a jószágba esett üszögöt vagy más rosszaságot.

Ahogy végeztek, nagyanyó kendőbe rázta a kenyérmorzsát, hogy jusson a tyúkoknak, elmosta az edényeket, a tisztnek tányért, kanalat készített, végül Bencét aludni taszigálta. A fiúcskáé a családi diófa ágy lábához állított aprócska fekhely, eszkábált ráccsal, hogy le ne guruljon. Várakozni se kellett, hogy álomba szusszanja magát. Mária a konyhában a petróleumlámpát följebb tekerte, végül kiültek a pitvarba. Nem beszélgetni, mert Iván alig ért pár szót, hanem elnézegetni a csillagokat. Az égbolt nyár vége felé a legszebb – csupa ragyogás –, a lég enyhe, a baromfi elült, a szomszédok feküdni készülnek. Az Alföld végtelen nyugalma gyógyír a háborgó lelkeknek, kik a háború végét alig várják.

A VIRRADAT HIRTELEN KÖSZÖNTÖTT BE, vöröslő néma robbanással, kihúnyó csillagokkal, gyöngé széllel. A határban megmozgatta a homokot, s a pocsolyákat kezdte fölszárogatni. A települést kukorékolás, gágogás, tehénbögés, az istállókban nyerítés, itt-ott fejszecsattogás verte föl, a hajnali sütés nyomán a kéményekből ritkás füst szállingózott. Az asszonyok már rég az ólak közt serénykedtek, halkán, hogy az őrnagyot föl ne ébresszék. Nagyanyó elkapott egy tyúkot, kitekerte a nyakát, a konyhába cipelte, és nekiállt tollazni, Mária felsöpörte az udvart, bebállagott, az asztalra kenyeret, szalonnát készített, hagymát metélt, egy kancsóba vizes bort töltött. Iván az ajtóban ácsorgott. Várta, hogy valamiféle munkával bízzák meg. Az őrnagy az éjjel derekasan vodkázott, rekedt horkolása kihallatszott a kerítésig. Tudták, délnél hamarabb nem tér magához. Fölkel, magára rántja a gimnasztyorkát,² csizmába bújik, fölcsatolja az övét és a pisztolytáskát, fejébe csapja a széles tányérsapkát, iszik egy pohár ecetes uborkalét, végül eltántorog a legénységi szállásra. Így megy minden áldott nap, mióta az alakulat Akasztón állomásozik.

Bence anyjával és a nagyanyóval egyidőben kel s a konyhán ténfereg vagy a pitvarban lábatlankodik, míg megkapja a cukros tejbe mártott kenyérikét. Együtt esznek, mint déltájt és estebédkor. Ha az asszonyoknak a határban van dolguk, vagy sorba állnak a szatócsnál, a fiúcskát magukkal viszik, hogy lásson, okuljon, legalább ne unatkozzon. Iván, ha nem rendelik a századához, vagy nem kell kíséretetnie a parancsnokát, a gazdaságban tesz-vesz. Úgy dolgozik, mint egy szorgos béres, bár fizetést nem kap. Egyszer kézzel-lábbal próbálta elmagyarázni, ha a háború véget ér, s a szovjet csapatok bevonulnak Berlinbe, visszajön, és örökre itt marad. Az asszonyok hitték is, nem is, de csöppet se csodálkoztak. Lévén elképzeléseik az orosz földről homályosak, csak azon

2 zubbonny

lepődtek meg, hogy Ivánból hiányzik a honvágy. Tán arról van szó, végre talált egy családot, ha nem is épet. A férfi hiánya a famíliát megviseli, így hát jól jön a dolgos kéz, és leköti a fiúcskát. Netán egy kevés az orosz nyelvből is ragad rá, az meg hasznos. Ki tudja, a szovjetek meddig maradnak? A pap szerint a tudás az embert megsokszorozza; mindenféle ismeret, amit magától szed föl. Az is, amit keservesen tanulgat, mert a jól végzett munka öröme ér annyit, mint maga a tudás. A pap bölcselkedő kedvében hozzáteszi: a béres kapja meg a bérét, a szorgos jószág az abrakot, a szántó érleljen gabonát, a gondosan metszett fa teremje meg a gyümölcsét, az üllő csengjen a kalapács alatt, az ima jusson el az égig, és így tovább.

Az emberek a papot megmosolyogták volna, mondván, kenetes, mint az olvasztott zsír, csak hogy tudták, a kertjét maga gondozza, a betegeteket és a hal-doklókat zegernyés időben sem rest felkeresni, ha a templomszolga sok dol-gában nem ér rá, fölmossa a követ, meglocsolja a virágokat, tisztogatja az oltárt, a szószéket és a gyóntató fiülkét. Egyszóval nem csak prédikál, serénykedik, mint faluszerte bárki más.

A nap kinek rövid, kinek hosszú. Akik dolgoznak, az időből sose elég, de a nyugovás szent, elvégre a szomszédokat nem illő zargatni. A település a hajnal kivételével csendes, mert az emberek munkájukat a határban, a veteményesben, a szőlőben, a műhelyben, a boltban, a községházán és másutt végzik. Akasztó napközben néptelen, kevés a jövő-menő, olykor elzötyög egy szekér vagy a posztás nyikorgó biciklije.

Bence a konyhában jól elvult a kalendáriummal meg egy ceruzacsonkkal. A rövid szövegeket próbálta fölfogni s a betűket egy kockás füzetlapra másolni. Nagyanyó meg az anyja rájöttek, a gyerek lassacsckán magától megtanulja. Erről csakis a papnak beszéltek. Nem akarták, hogy a szomszédok dicsekvésnek higgyék. Bence képességeitől valamelyest tartottak is, mert nem illettek a helybeli viszonyokhoz, és a fiúcska fejlődését túl gyorsnak találták. Az alföldi világ meg-gondoltan lassú, abból kiríni szokatlan, a másfélét megszólják. A kölyök mind-ezt nem tudta, csak hajtotta a kíváncsiság. A kalendárium rajzai s főleg a betűk lekötötték, mert homályosan érzékelte, hogy a képzeteket, gondolatokat meg-tartják, ráadásul újakat szülnek. Az ákombákomok lassacsckán jelekké for-málódtak, s fél napokra lekötötték ahelyett, hogy az udvaron csatangolna vagy a nagyanyó után mászkálna. A vénség, ha benézett, ráncosan mosolyogva csak annyit mondott: – Kisonokám, el ne vásson a szemed!

A gyerek fölpillantott, vissza a papírra, s a girbegurba sorokat szorgosan rőtta tovább. Ha elunta, segített a veteményest gazolni, a gyümölcsfák közt ténfergett vagy az eget bámulta, mert a végtelenséggel nem tudott betelni. Hosz-szan elnézegette a költözni készülő gólyákat, az eresz alól kivágódó fecskéket meg az ékként húzó vadlibákat. A repülést olyan szabadságnak gondolta, mely kétlábúaknak és a jószágoknak sose adatik meg. Velük szállt volna, nem mintha a portán bezártságot érezne – meghittségét, nyugalját, nagyanyóval, nagyapó-val meg az anyjával a biztonságban pergő napokat nagyon is szerette – hanem

hogy lásson valami mást. Pajtása nem lévén, kezdett vágni az iskolába. Hátha a többiek közt barátra lel, a tanítókisasszony a betűvetést meggyorsítja, és rácsodálkozhat más érdekességekre is.

Iván az efféle színes ábrándozásban sose vett részt. Olykor belepillantott a zsírfoltos tábori újságba, de a hírek nem érdekelték, írnia se volt kinek. A ház körüli teendőket úgy élvezte, mintha a magáét munkálná. Csak akkor vedlett katonává, ha az őrnagyot gyakorlatra vagy eligazításra kísérte. Olyankor egész lénye átalakult; feszessé, mint a hegedűhúr, merev arccal és szögletes mozdulatokkal. A tiszt rá se nézett, csak magához intette, és némán távozott. A család hamar megszokta, hogy nem csak szótlan és elutasító, már-már ellenséges, mint az ütött-vert igáslovak.

A falusiakat a szovjetek már rég nem nyugtalanították, legfőljebb ha repülőrajok dübörögtek az égen, de az sem igazán, elvégre mi a fenét bombáznának? A házikókat, a templomot, az iskolát, a földszintes községházát, a piacon a ponyvás bódékat, a határban a gémeskutakat?

Egy-egy portát temetés előtt vagy a frontról érkező halálhír miatt sírás, jajgatás veri föl, az is hébe-hóba, mert érzelmeiket az itteniek nemigen mutogatják. A fájdalom magánügy. Együttérző szavak, hangtalan biccentés után a temetési menet úgy eloszlik, mintha a gyászolókat kergetnék. Pár vénség egy darabig összeverődve suttog, de ez minden. A pap mondogatja, két örök fekhely létezik: a bölcső és a ravatal. Az emberek tudják, úgyhogy ritkán keseregnek. Panaszkodni kívált nem illő, legfőljebb káromkodni, azt is fojtottan.

A család a hajnali mise után hazatért. Tucatnyi öreg kivételével a templom szinte üresen tátongott. Mária a söpréssel az udvaron hamar végzett, bebállagott a házba, elnézegette Bencét, a rajzolgatással meddig jutott, végül kézen fogta és bekísérte a tisztaszobába. A konyhaasztal kellett a zöldségpucoláshoz. Kifelé menet a tükörbe bámult. Nem hiúságból, hanem hogy a keretbe tűzött fényképekre vessen egy pillantást. Apja első világháborús képmása és nagyapja-nagyanyja merev tartású fotográfiája valahogy megnyugtatták. Saját esküvői portréját a falról már rég levette, és papírba csomagolva fölvitte a padlásra. Kidobta volna, de nagyanyó nem engedte. Azt mondta, hátha a gyerek egy nap kíváncsi lesz rá. Mária az ura iránt haragot nem érzett – inkább valamiféle csöndes belenyugvást –, de a képet látni se bírta. Ha nagy ritkán szóba került, csak annyit mondott: – Nem nézegetek visszafelé. Öleg, ami előttünk van.

A távolból elmosódottan idáig hallatszottak a parancsok, fegyverropogás, dübörgés, motorzúgás. A tiszteknek a katonákat le kell foglalniuk, nehogy a faluban csatangolva a gazdától bort kunyeráljanak, vagy a szatócsot ijesztgessék. Garázda erőszakos a bakák közt jócskán akadnak olyanok, akiknek minden magyar – legyen az csecsemő vagy rogyant öreg – ellenség. A települést legszívesebben fölgyújtották, a lakosokat lelövöldözték volna, de az ukrajnai partizánháborút megtapasztalt tiszték nem hagyták. Kényelmesebb, főleg biztosságosabb a falusiaktól elkülönülve éldegélni és élelmet, jószágot rekvirálni, elvégre, ha megszállók is, nem harcoló alakulat.

Iván, ha beszélne magyarul, elmondhatta volna: a katonákat iszonyú élmények nyomasztják. A németek egész családjukat kiirtották, a munkára foghatókat elhurcolták, a gyárat, a magtárat, a középületeket fölrobbantották, az utakat föltépték a lánctalpas tankok. Van olyan vidék, melyet száz kilométereken át a bombák, a robbanó lövedékek és a harckocsiaknak csupa gödörré szaggattak.

Bölcselkedésre nemcsak a pap, a sekrestyés is hajlamos. Úgy véli, az egyház szolgáljaként a gazdáknál mégiscsak többet tud. Szerinte a bosszú a legősibb emberi tulajdonság. Akik mindenüket elvesztették, azokat semmi se tartja vissza. A pap a jóembert gyakran leinti, mondván: Jézus tanítása, a keresztényi megbocsájtás mindenekfölött való. Különb is, az ártatlanok vérenek ontása ocsmány bűn. A megváltás mindenkire érvényes. Vélekedésében a csöndesen haragvók nem igazán osztoznak. Köztudomású: Akasztón részegen vagy indulatból pár embert vasvillával szúrtak le, megbicskázták vagy agyonütöttek, az asztag fölgyújtása, betörés, lopás, olykor pár rossz szó miatt. A bűnöst a csendőrök ímmel-ámmal tartóztatják le, hisz őket is érhetne volna kár.

A nap telt-múlt, Bence kiült a szérűre az eget bámulni, Mária a konyhában tüsténkedett, hogy a vasárnapi csirkeaprólék leves, a galuska, a rántott comb és mellehúsa időben elkészüljön. Nem tudni, az őrnagy mikor tér meg, ebédelt-e a katonákkal, éhes-e, vagy beéri egy kupica vodkával, pár pohár borral. Nagypó a hálókamrában szöszmötölt, végül maga alá igazította a billegő padot, és kiült a pitvarba, nagyanyó az udvaron gőzölgő üstben mosott, aztán nekiállt teregetni. A nyárutó verőfénye beragyogta a portát, és embert-jószágot egyaránt jobb kedvre derített. Jóllehet valójában nincs minek örülni. A háború távolabb költözött, de nem ért véget. Akinek rádiója van, az egymásnak ellentmondó híreket hallgatja, noha nem igazodik el bennük, de a szomszédoknak tovább adja, hogy legyen miről beszélni. A piacon, a bolt előtt, a kocsmában és mise után az emberek összeverődve vitatkoznak, nem túl hosszan, mert a munka nem vár, különben is, fene tudja, mi az igazság a sok hamisság közt. Végül legyintve továbbállnak. A megszállók közelsége elnémítja a legszájasabbakat is. Kerülik őket akkor is, ha a katonák egyesével jönnek-mennek. A gazdák leszegett fejjel elfordulnak, vagy a köszönést elintézik egy biccentéssel, kalapemelintéssel, s máris mennek tovább. Akasztónak szerencséje van: a településre még nem küldtek kommunista agitátort és földfoglaló bizottságot, de tudnak róluk. – Lesz mitül félni – mondogatják. Sok jóra még a Cseszneky grófok zsellérei se számítanak. Ha a pusztai cselédsorról nagy ritkán a településre jönnek a szatócsnál gyertyát, petróleumot, cukrot venni, inkább hallgatnak, mint beszélnek. – Maradi népség – gőgösködik a fodrász, a maga iparára büszkén, de fecsegő természete miatt a kutya se figyel rá. Ha erősködik, legtöbbször csak annyit válszólnak: – Eső kéne – azzal lépnek tovább.

A két katona déltájt megjött, az őrnagy szokása szerint mogorván, Iván a háta mögött szégyellős mosollyal. A tiszt a párolgó fazekakra rá se pillantott. Bedübörgött a szobácskájába, a vaságyon csizmástul elvetette magát, és rágyújtott.

Még az ajtót se csukta be. Hallatszott, hogy a papírba csavart mahorka keser-nyés füstjében krárogva-tapogatózva az ágy alá nyúl, hátha a vodkából maradt még valamicske. – A többiekkel fal – suttogta nagyanyó. – Felőlem... – vonta meg a vállát Mária. Az őrnagyról társalogni halkan se volt kedve. Iván újfent elmosolyodott, kezét-arcát a bádog mosdótálban meglogybolta, és várta, hogy az asszonyok hellyel kínálják.

Nagyanyó kilépett a pitvarba és felkiáltott: – Bencus! Megvan az ebéd! Gyer ide!

Nagyapó nehézkesen föltápaszkodott, és bebotorkált a konyhába, a fiúcska futva érkezett, sebesen kezét mosott, és a zsámolyra telepedett. Épp hogy elfértek az olajos vászonnal fődött asztalnál. Nagyanyó keresztet vetett, azzal nekiállt a levest meregetni. Szabott rendben nagyapónak, utána Bencének – első a legöregebb és a legfiatalabb –, majd Ivánnak, merthogy jókezü és vendégféle, majd a lányának, végül magának. Így megy azóta, hogy az őrnagy és tisztiszolgája a portára telepedtek, de az idegenek legföljebb sejtik: sok évszázados szokás.

Ebéd után a szomszédasszony átjött egy tálca meggyes pitével meg hogy Máriával pár szót váltson. Kiültek a pitvarba, nagyanyó a süteményből a gyerekeknek és Ivánnak egy-egy szeletet vágott, de a beszélgetésben nem óhajtott részt venni. Igazából Mária sem. Az ajándékot is csak azért fogadta el, hogy a szomszédot meg ne bántsa. A pletykálkodástól idegenkedett, de az ajándékozót illő meghallgatni. Hetek óta azon jártatta az eszét, a tisztelendő úr hajlandó-e támogatni Bence beiskolázását az érseki főgimnáziumba. Anélkül nem megy. A pap a fiúcska képességeiről eddig csupa jót mondott, de más beszélni, megint más a szándékot írásba adni. Nagyanyó és nagyapó erősen bizakodtak, de ebben a háborús világban bármi közbejöhethet. Az is, hogy a kalocsai atyák másokat, módosabb családok gyermekeit istápolják. Egyesek szerint a félárva gyereken hajlandók megkönyörülni, kivált, ha valóban tehetséges, de a döntés végső soron a Jóistenen múlik. Márpedig az Ő szándéka nem tudható.

A délután telt-múlt, a szomszédasszony szabadkozva elköszönt, a nagyszülők a konyhában irkáló gyereket nézegették, közben az őrnagy kilépett a szobából, és eldübörgött. Tán eszébe jutott, hátra van az esti parancskiadás, vagy a heverészést unta. Ivánra rá se nézett, a legény maradhatott. Bencét az ölébe ültette, úgy bámulta a papíron sorjázó ákombákomokat, ahogy munka híján máskor is. Nagyapó kiült a padra, nagyanyó jobb híján nekiállt a bazsarózsákat nyesegetni, végül meglátta a feljűk ballagó papot.

– Dicsértessék, tisztelendúr!

– Mindörökké. Hogy vannak?

– Ippeg a virágot teszem rendbe.

– Nem ártana a templomban is... Épp Szotyoriéktól jövök.

– Csak nincs bajuk?

– Az ember napok óta véreset köp. Nem akar elmenni az orvoshoz. A család a misére se jött el. Beteg a templomszolga is. Pedig lenne dolga.

Nagyanyó letette a metszőollót, és a kapuhoz lépett.

- Ha Fülöp atyának nincs ellenére, gyövek segíteni.

Több szó nem esett, a néptelen utcákat végiglépték, végül beballagtak a templomba. Nagyanyó nekiállt a virágokat locsolni, azután felmosta a követ, és letörölgette az oltárt. A pap a sekrestyében tett-vett, s mikor úgy érezte, az asszony a vége felé jár, előkerült, hogy a munkát megköszönje, és elbúcsúzzon. A segítség jól jött, mert következő prédikációját akarta javíttatni. Olvasnivalója is van bőven. A tétlenséget éppúgy utálta, mint a parasztok, becsülték is érte, ha szóvá nem is tették. Nagyanyó várakozóan ránézett, hátha lenne még tennivaló.

Fülöp atya csöpp várakozás után rákérdezett: - Tudja-e, Jézus urunknak mi a legfontosabb?

- Nem én.

- Mi, emberek. Főképp az elhivatott fiatalok. Például a maga Bence unokája. Az itteniek szerint táltosfiú. Úgy hiszem, a Homokhát lelkét ő viszi tovább. Nagy dolog, hogy önként tanulat... Csak legyenek jó tanárai. A gyereket, ha élne, maga Klebelsberg kultuszminiszter is pártfogolná.

- A' meg ki vót?

- Ha fölállt a Mátra tetejére, árnyéka az Alföldre s még tovább ért. Ő építtette a szomszéd tanyasi iskolát. Arra törekedett, hogy a cselédek gyerekei is tanuljanak. Maga meg a lánya képesek a balsorssal szembenézni. Bence is ilyen lesz.

- A lányom nem, de én úgy vélem, nem kéne kilökni a maga világából.

- Nem hiszem, hogy sor kerül rá. Örökre vele marad, bárhová veti a sors.

- Így gondolja?

- Margit néne, csak egyvalamitől óvakodjon. A félelemtől. Megkeseríti a maguk meg a gyerek sorsát.

Nagyanyó elé állt, és Fülöp atya szemébe nézett:

- Tisztelendúr, maraggyon még egy szóra. Az életből én má' kifele járok. Uram is megitta a maga borát. Igaza van: hátha az onokánk többre jut.

- Maguk tudják, a soká érlelt bornak lelke van. Egyszerre derús és szomorúság. Ez a közös a jó vörös kadarkában és az emberekben. Azokban, akik legfőképpen egy hosszú élet után juthatnak el a teljességig. Akkor viszont - ahogy a bort megisszák - földi létezésük is véget ér. Na, Isten áldja.

NAPFÉNYES ŐSZ UTÁN december közepén valami megmozdult. A néptelen táj jégbe-hóba dermedt, csupán varjúcsapatok károgtak az ugar fölött, s a kémények füstölögtek. Néha elhúzott egy-egy szán törekkkel, bálázott szénával és fújtatva dobogó lovakkal, de az emberek mise után meg a kocsmában összevevődve susmorogták: a szovjetek készülődnek. Karácsonyra tán el is takarodnak. Hangosan ki nem mondták volna, mert a babona szerint a remény könnyen meghíusul. Akasztó hősi halottait már rég elsiratták, de a félelem megmaradt, nemcsak a háborútól, az ijesztőnek tűnő változásoktól is. Páran már a jövő szoborvilágról szájaskodtak; többnyire elrontott életűek, nagyfőfájúak, de azok is csak maguk közt. Uszító mindenütt van, de a csengődi forgalmistán, a község háza egy-egy kishivatalnokán, a postáson, néhány zselléren kívül senki sem

állt szóba velük. Az emberek maguk se tudták, mire várnak. Tán arra, hogy a bizonytalanság múltjon el.

Egy idő után a szovjetek a menetgyakorlatokat abbahagyták. A faluba se jártak ki. Holmijaikat teherautókra pakolták; a lőszeresládákat és a nehézgép-puskákat négyen-öten lódítva, a többit hanyagul, ráérősen. A rakodást a tiszték unottan bámulták. Az őrnagy ki se mozdult. Néha az ablakhoz lépett, láncdohányosként szívta a mahorkát, krákogott, és kinézett a pitvarba, végül az ágyra zöckent. Ivánnak alig volt tennivalója. Bence szorgosan rajzolgatott, anyja és a nagyszülők az időt a konyhában múltatták. Ha föltámadt a szél és havat hordott az udvarba, Mária felsöpörte, azután órák hosszat a semmibe révedve tépelődött. Sose árulta el, min járhatja az eszét. Korán sötétedett, későn virradt. A petróleummal takarékoskodni kell, így hát esténként csak a takaréktűzhely világolt. A család elüldögélt az asztalnál és nagyapó történeteit hallgatta vagy az izzó parazsat nézegette.

Akasztón a tél az embereket a házakba csukja, az utcák elnéptelenednek, többnyire a kocsma is üresen kong. Kevesebben járnak a vasárnapi misére. Az öregek azért, mert nehézkes a havon-jégen botladozni, a fiatalabbakat elfoglalják a ház körüli tennivalók, a jószág etetése és a szerszámok javíthatása. Reggel-délután az utcákon csak az iskolába igyekvő nebulók jönnek-mennek, nem túl sokan, mert a kicsiket otthon marasztalják. A napnyugta hirtelen köszönt be, mintha a települést koromba mártaná. Este a lovak se dobognak az istállóban, a baromfi korán elül, hajnaltájt a kakas is kedvetlen kukorékol. Csak az égre kanyargó kemencefüst jelzi, a települést lakják. A napok csöndeskén telnek-múlnak, ritkán, legföljebb a bezártság miatt kerül sor hangos veszekedésre, azt se tart soká.

Egy reggel az őrnagy a szobájából jócskán megpakolt bőrönddel lépett ki. Ittléte óta először biccentett, és kesernyésen mosolygott, szótlan fölnyúlt a kispolcra, lekapott egy befőttes üveget, és kérdően nagyanyóhoz fordult. Amaz bólintva beleegyezett. A tiszt egy ideig meredten állt, végül magához intette a legényét, de látszott, valamit mondani akar. A család nem tudta, az őrnagy habozását mire vélje, csak azt, hogy távozni készül. Ha így van, legalább a kapuba kísérik. Bencét elfoglalta a rajzolgatás, de a csönd arra készítette, hogy fölpillantson. Egyikük se tudta, mit kell ilyenkor csinálni. Iván a parancsnok jelenlétében mélyen hallgatott.

A tiszt nagy nehezen elhatározva magát görnyedten kilépett a pitvarba. Iván habozott, hirtelen fölmarkolta a fiúcskát, ráadta a ködmönt, karjaiba vette, és az őrnagy után lódult. A család ijedtségében mozdulni se bírt. Mire magukhoz tértek, a két katona már az utcán talpalt.

– Úristen! – kiáltotta nagyanyó.

– Na, most segítsen a Jézus Krisztus! – hörögte nagyapó.

Mária gyapjúkendőt rántva utánuk eredt, az öregszülők botladozva követték. Nagyapó legalább kiskabátot húzott és kalapot nyomott a fejébe, nagyanyó a havon egy szál ujjasban csúszkált. A kihalt településen lélek sem mozdult. Pár vénasszony az ablakból leskelődött, majd a függőnyt sebesen behúzták.

Míg Mária és a két öreg a katonákat utolérte, a település végén jártak. A zászlóalj menetoszlopba rendeződve ropogó léptekkel masírozott. Iván és az őrnagy mögéjük szegődött, nagyapó és nagyanyó rémülten megtorpant, Mária lélekszakadva futott tovább. A két katona kissé lemaradt, az utolsó ház előtt megálltak, és az asszonyra meredtek. Végül Iván csókot nyomott Bencus homlokára, azzal óvatosan Mária kezébe tette. A nő megszólalni se tudott. Nem értette, mire jó az egész. Ijesztgetés, vagy a legény meggondolta magát? Iván görnyedten megfordult, és a többiek nyomába eredt, az őrnagy Máriához lépett, és tiszta magyarsággal megszólalt:

- Nem kellett volna ijedeznie. A katonám csak idáig akarta hozni.

Az asszony döbbsen állt.

A tiszt kesernyésen folytatta:

Idevalósi vagyok. Tizennyolcban az oroszoknál maradtam. Kommunista lettem. Gyárban dolgoztam, aztán egy kolhozban, végül bezupáltam a Vörös Hadseregbe. A sztálini tisztogatást épp hogy megúsztam. A háború elején őrnaggyá neveztek ki. Sose hittem, hogy valaha is meglátom Magyarországot. Bár az elején lelőttek volna. Na, Isten velük.

Mária a gyerekekkel dermedten állt, nagyanyó és nagyapó a lányukat fölszakadó sóhajjal jobbról-balról átölelték. Örömben a két öreg csak annyit motyogott: - Hála! Hála! Az őrnagy a családot jól megnézte, mintha emlékezetébe akarná vésni, végül megfordult, és ütött-kopott bőrdíjével a szállongó hóesésben botladozva elballagott.

